

הציור שבקיר

כנס שנערך בעמק הירדן, עסק בציורי הקיר הענקיים על מבני ציבור משנות ה-40 וה-50 בקיבוצים, שביטאו את האהדה למהפכה הציונית-סוציאליסטית

עלי קדם

ביום רביעי שעבר נערך בבית גבריאל שבמעמק הירדן הכנס השני לציורי הקיר, תחת הכותרת "אמנות הקיר בתנועה הקיבוצית". בכנס השתתפו ארבעה כיונאים, משתתפי הסדורים של המועצה לשימור ארים ומתעניינים מן הציבור הרחב. במסגרת סקר שנערך בירדן בני החל מ-2013, עלה הצורך במהלך מקיף של שחזור ושימור ציורים אלה, שהיו פופולאריים בשנות ה-40 וה-50 גם בעשורים מאוחרים יותר.

ציור קיר בבית איתמר

היצירות שולבו בבניינים כמו חדרים אוכל, אולמי תרבות ומקלטים, והפכו לדרך ביטוי מקובלת של המהפכה הציונית, בעיקר ובפרט בהתיישבות העובדת.

חלקו הראשון של הכנס כלל ברכות והרצאות. עומרי שלמון (גשר), מנכ"ל המועצה לשימור אתרי מורשת, אמר שציורי הקיר ההיסטוריים, הם סוג של רב-שיח בין הבניין, הסביבה, המתכנן והחברה, והנם עוגן מרכזי בהצגת החלום היישובי בדרך של ביטוי

איתמר גולני, ציור קיר באפיקים

היכולת - לטובת הכלל. בגן שמואל צייר האמן העולה יוחנן סימון כרוזה עם לנין מניף את אגרו" פו קדימה. בעין המפרץ יצרו בשנת 1954 שרגא וייל ושמואל כץ - שחזור מלימודים בפריז בסיוע התנועה - ציור ענק על קיר חדר האוכל. וכך, המרחב הציבורי הוא המקום האידאלי לנראות אמנותית, כשירות לפרויקט הציוני-סוציאליסטי. חתמה את הפרק הזה ד"ר תמר גיספאן גרינברג, שסיפרה על מחקר שערכה על ציורי קיר בחדרי אוכל של קיבוצים.

בחלקו השני של הכנס יצאו המשתתפים לצפות בציורי קיר בעמק הירדן. בעזרת הסברים של דר' נירית שלו כליפא, הם התחקו אחרי עבודותיו של אמן הפרסקו אריק קורן, בן אשדות איהוד, ב"בית קרפ" באשדות ובבית הצנחן במעגן. הכנס הסתיים ב"בית איתמר" באפיקים, אולם ספורט והתעמלות שנכנה לזכר הבן הראשון של הקיר בוך, איתמר גולני, שנהרג בשנת 1948 בתאונת צניחה. העיתונאי אלי אשכנזי, בן אפיקים, ושי פרקס מסטודיו "תכלת" לשחזור ושימור ציורי קיר, סיפרו על שחזור של שני ציורים גדולים המעטרם את הקיר הפנימי של הבית משני צדי הבמה. את הציורים יצר האמן האמריקאי שלדון שונברג בשנת 1953, או הוא לימד את אמני בעמק הירדן. הציור הוזנח ונפגע במהלך השנים, ושחזור לאחרונה. במהלך העבודה נחשפו עוד ששה ציורי קיר שאיש לא זכר את קיומם. הציורים ששחזרו מבטאים את הווי הקיבוץ ונוצרו כנראה על ידי תלמידי של ליאו רוט, לרגל כינוס של ועידת תנועת האיהוד, בהשתתפות ראש הממשלה דוד בן גוריון בשנת 1961.

הנחתה את יום העיון ד"ר נירית של-כליפא, אוצרת ומנהלת המחלקה לתיעוד חזותי ותע" רוכות ביד בן צבי. גופים נוספים שהיו שותפים בהפקת הכנס: המועצה לשימור אתרי מורשת, משרד התרבות והספורט, משרד "ירושלים ומורשת", ארגון "ציוני דרך" והמועצה האזורית עמק הירדן.

אמנותי. ציור הקיר מחולל דרמה בכל מקום שהוא מופיע, וערכו הולך וגדל במהלך השנים. בהתיישבות העובדת ציורים אלה מבטאים את הכמיהה ל"אדם החדש", אבל גם את התנאים הקשים ואת הכאב. עידן גרינבאום (אשדות איהוד), ראש המועצה האזורית עמק הירדן, החמיא לדור המייסדים, "שמצאו את הזמן, לצד העמל והיוע, גם ליצירה אמנותית. הקיר שייצר האמן בן אשדות אריק קורן ב"בית קרפ" היה בשבילנו נוף ילדותנו, תפאורה ורקע לפעילויות כמו כדורסל ומסיבות. צריך להודות לגורמי השימור והמחקר על חשיפת תרומתם הרבה של אמני הקיבוצים לתרבות הישראלית". חתם את הברכות דודו אמיתי, יו"ר ארגון הארכיונאים.

נושא הרצאתו של הסופר אסף ענברי היה "לצייר התחדשות יהודית - הסיפור של קיבוץ אפיקים", נושא שהוא נדרש אליו גם בספרו "הביתה". ענברי טוען שתורמותו של הקיבוץ לתרבות הישראלית לא זכתה למספיק הערכה, בין היתר מפני שהוא נתפס כמוביל בתחומים אחרים כמו התיישבות וחקלאות, וגם: האמנים הקיבוץ ציים פעלו כמעט בהיחבא, שהרי הם לא נחשבו לפועלים יצרניים. אלה שביקשו לפרוש כנפיים - עזבו. זה היה המקרה של שני חברי אפיקים - הפסל דוב (בורייה) פייגין, שהצטרף לחברי רת "אופקים חדשים" בתל אביב, והצייר אהרון גלעד. צייר בולט שכן נשאר בקיבוץ היה ליאו רוט, שבציוריו הקיבוציים ניתן לזהות דווקא את ה"שטייטל" - העיירה היהודית - אמירה אמיצה לנוכח האידאולוגיה השלטת של "שלילת הג'לות". האמן יובל דניאלי (המעפיל) אמר שצריך להודות למרחב הציבורי בקיבוצים, שנתן לגיטימציה לאמנים, ושבוכותו הם קיבלו הכרה. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם האמנים התגייסו להפצת הבשורה המלהיבה דאו של הסוציאליזם, וליצירותיהם המתנססות על קירות יש השפעה על התודעה. ציור הקיר הוא קריאה אנטי-בורגנית, שמפקיעה את מעשה האמנות מבעלי

אפרת גל נור, נימפות. צילום רן ארדה. באדיבות המשכן לאמנות עין חרוד

ציור מחוק של קלוד מונה

בעבודתה "נימפות", המוצגת עתה במשכן לאמנות בעין חרוד, אפרת גל נור מתייחסת לסדרת ציוריה המונומנטאליים של קלוד מונה בעלי אותו השם, תוך שהיא נעה על הציור "נעדר נוכח" והניגוד שבין "מחיקת המקור" וחתירה תחתיו לבין "נאמנות למקור"

שוש גרץ

עיגולים שחורים בגדלים שונים המוקפים, כל אחד מהם, בהילה זוהרת של קו קונטור בגוון פסטלי מימי אחר, "צפיים" ומתגודדים יחדיו קבוצות קבוצות, או נותרים יחידים ובודדים על רקע המי רחב הלבן של קירות חלל תצוגתם. האמנית אפרת גל נור מתייחסת בעבודתה זו, המכונה "נימפות", לסדרת ציורים גדולי ממדים בעלי אותו השם (סדרה המוכרת גם בשם "נימפאות" או "חבצלות המים") של הצייר קלוד מונה; סדרה המוצגת במוזיאון האורנז'י בפריס, בשני חללים אוכליים המוארים באור טבעי, חללים שנבנו במיוחד עבור תצוגת הסדרה.

בדומה לעמיתיו לזרם האימפרסיוניסטי, התמקד בציוריו, שציורו באוויר הפתוח ותוך התבוננות ישירה בנוף, בהשתנות התמידית של האור ובהשפעתו על השתנות הצורה והצבע של האובייקטים וצלליהם. בציוריו הוא עשה שימוש בצבעים טהורים ובצבעיהם המשלימים ונמנע משמוש בצבע השחור. כדי ללכוד את השתנות האור, הוא צייר סדרות של אותו נושא בעונות השונות של השנה ובשעות השונות במהלך היום. גילה בלס בספרה "הצבע בציור המודרני, תיאוריה ופרקטיקה" (1996) כותבת על סדרת ה"נימפאות" "סדרות שהגיעו לשיאן במראות הפנורמיים של האגם וצמחייתו... בציורים אלה, שעל סף ההפשטה, מופגנים הניסיון והידע שלו בכל הנוגע לצבע ול- חוקיו באופן המושלם ביותר" (עמ' 70).

גל נור נוקטת בעבודתה גישה פרדוקסלית כלפי המקור לעבודתה. מחד, היא "נאמנה" למרכיבים מסוימים הקיימים בסדרת "חבצלות המים" של מונה ומאידך, היא חותרת תחת מהותה. היא מקפידה להעתיק ולשמור על קנה המידה והמיקום של החבצלות בסדרת המקורית. כמו כן, היא מאזכרת ומנכיחה, באמצעות הקפת העיגולים השחורים בהילה של קווי מתאר בגוונים פסטליים מימיים, את "הילת המקור" ואת צבעוניות המקור. בנוסף "הנימפות" של גל נור מוצגות בחלל המשכן בעין חרוד המואר באור טבעי בדומה לתנאי תצוגתם במוזיאון האורנז'י ואף לתנאי התאורה בהם ציורו "חבצלות המים". מונה צייר סדרה זו בין השנים 1916-1926, בעת שהסימפוטמים לקטרקט שהתגלו אצלו לראשונה בשנת 1908, נעשו אקוטיים ונאסר עליו לשהות באור השמש. לפיכך לצורך המשך ציור הסדרה,

הוא בנה סטודיו נוסף שבו פתחים וסוככים שנועדו לסנן ולשלוט בזרימת האור הטבעי ולדמותו לתנאי האור הקיימים בכרכות חבצלות המים בגנו המרהיב שבחצר ביתו בג'יברני.

מאידך, גל נור מבצעת בסדרת המקור, מה שעשה רוברט ראושנברג לציורו של ויילם דה קונינג ביצירה המכונה "רישום מחוק של דה קונינג" (1953). ראושנברג, האמן הצעיר, ביקש מהאמן הבכיר והמוערך ויילם דה קונינג, לתת לו ציור שלו על מנת למוחקו. מחיקת הציור הותירה עקבות של הציור המקורי. גל נור, בדומה לראושנברג לפניו, "מוחקת" בצבע שחור צבע שמונה הדירו מציוריו - את החבצלות של מונה יתרה מזו, בעוד האובייקטים המצוירים של מונה מתהווים מהתבוננות ישירה ומלכידת תנודות צבעיהם; התבוננות ה"חפה מידע מוקדם" אודות הצורה וצבעיהם הלוקליים של האובייקט המצויר, גל נור בוחרת להמיר ו"למחוק" את החבצלות של מונה הן באמצעות צורה מוחלטת עיגול, והן בהיעדר אור היינו, בשחור. בבחירתה זו, גל נור חותרת תחת המהות של סדרת המקור, ומשנעת ומעבדת את יצירת המופת של מונה לתפיסתה האמנותית ולמנעד קולה האמנותי. בעבודתה תיה ובציוריה הקודמים, המתארים קולאז' של מראות אורבניים ונוחים ונדרשים עד זרה, לרוב כאלה שהעין ממהרת לחלוף על פניהם ולזנוחם, הם, האובייקטים המצוירים, תחומים ומובחנים אלה מאלה באמצעות משטחי צבע רחבים ואחידים המאצילים מיופים ומהאופטימיות שלהם על האובייקטים הנדרשים המתוארים. בבחירתה להמיר את חבצלות המים של מונה לעיגולים שחורים, יתכן שגל נור, במודע או שלא במודע, מתייחסת גם לפגיעה הקשה בראייתו של מונה בעת שצייר את סדרת "חבצלות המים".

עבודתה של גל נור, נעה על הציור "נעדר נוכח" והניגוד שבין "נאמנות" למקור והנכחתו, לבין חתירה תחתיו.

במקבץ התערוכות שנפתחו לאחרונה במשכן לאמנות בעין חרוד, מוצגות במקביל לתערוכה "נימפות" של גל נור, התערוכה המקיפה "השיי בה לחיים" של חברות קבוצת "הברביון החדש" ותערוכתו של דוד בהר-פריחה, "תנודות אור חלל". את מקבץ התערוכות הנ"ל אצר באופן מושכל יניב שפירא והן תוצגנה בהתאמה עד: 22.04, 3.05, 22.04. עוד מוצגת התערוכה "הא לך כתובתך" שאצרה רבורה לייס. התערוכה תוצג עד 25.04